

Економика и финансы / Диссертации и авторефераты / Режим доступа до сторінки: <http://www.finansy.ru/dis/>. 14. Алексеев Н.С. “Космические высоты” глобальной экономики [Электронный ресурс] / Н.С. Алексеев / Сайт “Корпоративный менеджмент” / Журналы / Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 1 / Режим доступа до сторінки: <http://www.cfin.ru/press/management/2001-1/alekseev.shtml>. 15. Козловський К. Сутність та чинники розвитку іноземних авіаконцернів в структурі міжнародного бізнесу (на прикладі компанії “Boeing”) / Країни Центрально-Східної Європи в умовах глобалізації: історико-методологічний, політико-правовий та економічний аспекти: моногр. / Є.В. Бевзюк, В.А. Вергун та ін.: за заг. ред. Є.В. Бевзюка, О.О. Гріна. – Ужгород: Видавництво ЗакДУ, 2010. – 368 с. – С. 246–253. 16. Первый старт российского “Союза” с космодрома в Куру состоится в августе-сентябре текущего года – глава “Арианспейс” [Электронный ресурс] / Информационное агентство АРМС-ТАСС / Космос / Режим доступа до сторінки: <http://armstass.su/?page=article&aid=93554&cid=125>. 17. Настоящее и будущее компании Thales Alenia Space [Электронный ресурс] / Сайт журнала “Новости космонавтики”. – 2009. – № 7 / Режим доступа до сторінки: <http://www.novosti-kosmonavтики.ru/content/numbers/318/24.shtml>.

УДК 332.145

О. В. Пирог

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

АДАПТАЦІЯ СТРУКТУРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ДО ВИМОГ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

© Пирог О. В., 2011

Наведено результати дослідження структури національної економіки України, яка формувалась протягом тривалого часу, та її відповідності до вимог постіндустріального суспільства.

Ключові слова: національна економіка, структурні зрушення, реальний сектор, сектор послуг, Україна, постіндустріальне суспільство, розвинені країни, адаптація, інновації, інвестиції.

The article presents the results of research on the structure of national economy of Ukraine, that has been formed for a long time, and its conformity with the requirements of the postindustrial society.

Key words: national economy, structural changes, industry, services sector, Ukraine, postindustrial society, developed countries, adaptation, innovation, investment.

Постановка проблеми

Сьогодні “метою кожної цивілізованої держави є побудова інформаційного суспільства” [1, с. 180]. Переважна більшість країн-лідерів світової економіки вже характеризується постіндустріальним типом економічного розвитку. Такі країни, як США, Японія та “старі” члени ЄС (Німеччина, Франція, Італія), є флагманами формування економічної думки “нової економіки” – економіки постіндустріального типу. Саме за їхнім зразком та досвідом всі інші країни світової економічної спільноти переходять на постіндустріальний тип економічного розвитку. Зауважимо, що, незважаючи на спільну ідею сталого економічного розвитку інноваційного типу, кожна з названих країн має певні особливості, які сформувалися під впливом історичного розвитку.

Стратегічним завданням економічного розвитку України, закріпленим програмою економічних реформ на 2010 – 2014 рр. Президента України В.Ф. Януковича “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”, визначено “... вхід в найближче десятиліття до кола розвинутих країн світу” [2]. Однак Україна може претендувати на відповідне місце серед розвинених країн світу лише у тому випадку, якщо їй вдасться досягти певного рівня інноваційно-соціального розвитку, який би сприяв відродженню економіки на рівні постіндустріальної епохи [3, с. 67].

Упродовж останніх двох десятиліть для України залишається актуальним питання структурної трансформації національної економіки країни відповідно до сучасних вимог постіндустріального суспільства та економічного розвитку інноваційного типу. Забезпечення структурних зрушень в національній економіці передбачалось у всіх державних програмах стратегічного розвитку України за роки незалежності (Л. Д. Кучми “Україна: поступ у ХХІ століття”, В. А. Ющенко “Десять кроків назустріч людям”, Ю. В. Тимошенко “Назустріч людям”, В.Ф. Януковича “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”). Водночас національна економіка України залишається неадаптованою до вимог постіндустріального суспільства, що передбачає необхідність структурних зрушень задля подальшого економічного розвитку та зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням структурної трансформації національної економіки та її взаємозв'язку з економічним розвитком, особливо економічним зростанням, займаються вітчизняні вчені-економісти В. М. Геєць [1, 3, 4], Б. Є. Кваснюк, Є. М. Лібанова, В. П. Семиноженко [1], Н. Тарнавська [5], Л. І. Федулова [6], А. А. Чухно [7].

Вперше науково-методичний базис структурного аналізу економічного розвитку заклав англо-австрійський економіст К. Кларк ще в 1930-х рр. Сучасні російські науковці А. Акаєв та В. Садовнічий виявили закономірності взаємозв'язку довготривалих технологічних та галузевих структурних зрушень з економічним зростанням, а також розробили модель для довгострокового прогнозування економічного розвитку, яке здійснюється на основі структурних зрушень.

Постановка цілей

Для об'єктивного та повноцінного дослідження економічного розвитку України в умовах постіндустріального розвитку світової економіки потрібно:

- визначити особливості розвитку постіндустріального суспільства та вимоги до структури національної економіки;
- здійснити аналіз сучасної структури національної економіки України у галузевому та технологічному аспектах;
- окреслити напрями структурних змін в економіці країни задля її адаптації до вимог постіндустріального суспільства.

Виклад основного матеріалу

Щодо економіки постіндустріального типу в науковій економічній літературі вживають такі терміни-синоніми, як “нова економіка”, “економіка знань”, “*k*-суспільство” (*Knowledge Society*), “інноваційна економіка”, “інформаційна економіка”. У зарубіжній фаховій літературі економічний розвиток постіндустріального типу називають “золотою ерою”.

Як зазначає Д. Белл [8, с. 288], нинішнє постіндустріальне суспільство – це суспільство знання у подвійному розумінні:

- по-перше, джерелом інновацій дедалі більшою мірою стають дослідження та розробки;
- по-друге, прогрес суспільства, який вимірюється зростанням ВВП і зайнятості населення, тепер однозначно залежить від успіхів у сфері знань, тобто від прискореного розвитку науки та освіти, їхньої якісної модернізації.

Провідні вітчизняні вчені В. М. Геєць та В. П. Семиноженко наводять визначення “економіки знань”: “... економіка, в якій джерелом зростання є як спеціалізовані (наукові), так і повсякденні знання, в результаті використання яких, поряд з природними ресурсами, капіталом і працею, домінуючим фактором стають процеси накопичення і використання знань, внаслідок чого постійно зростає конкурентоспроможність економіки” [1, с. 32].

Отже, для постіндустріального суспільства (*k*-суспільства) характерний економічний розвиток, який базується на продукуванні гармонізованих знань з використанням потужних інформаційних технологій. Водночас “традиційні” фактори для доіндустріального та індустріального типу – природні ресурси та капітал не втрачають актуальності, хоча і є обмеженими (вичерпними), порівняно з інформацією та знаннями.

Інформація і знання, становлення нового технологічного способу виробництва докорінно змінюють структуру економіки, місце і роль людини у виробництві та суспільстві [7, с. 4]. Під час переходу від індустріального до постіндустріального типу економічного розвитку спостерігаються такі зміни:

- у структурі економіки – матеріальне виробництво швидко замінюється сферою послуг (нематеріальним виробництвом). У США, Японії та Німеччині у сфері послуг зайнято 60–70 % економічно активного населення [9, с.1];

- місце та роль людини у виробництві та суспільстві – від “економічної людини” (*homo economicus*) до “творчої людини” (*homo creator*) [7, с.5];

- інтелектуалізація та інформатизація усіх сфер діяльності. За прогнозними оцінками, протягом наступних 20–25 років для країн-лідерів індустрія інформації стане провідною галуззю національного господарства з 15–20 % рівнем зайнятості населення [9, с.1].

Моніторинг рівня технологічного розвитку суб’єктів світової економіки системно здійснюють Міжнародний інститут розвитку менеджменту (Лозанна, Швейцарія) та Міжнародний економічний форум. Результати їх досліджень [10, 11] дають змогу сформувати карту сучасного світу:

- приблизно 15 % населення (так званий “золотий мільярд”) мешкає у розвинених країнах, в яких відбувається становлення інформаційного технологічного способу виробництва та інформаційного суспільства;

- приблизно половина населення живе за індустріального способу виробництва та індустріального суспільства;

- майже третина жителів світу – проживають у країнах і у відсталих районах окремих країн, які перебували на доіндустріальній стадії суспільно-економічного розвитку з притаманною їй формою існування – взаємодією з природою, використанням природних джерел енергії (сила людини та тварин, енергія сонця, вітру і води), примітивними способами виробництва, що визначають і його обмежені обсяги, і незадовільні умови життя та праці.

Отже, постіндустріальне суспільство (інноваційна економіка) передбачає безперервну конвертацію сучасних досягнень науки і техніки в новітні технології, конкурентоспроможні товари і послуги.

У результаті становлення постіндустріального суспільства відбуваються якісні зміни у структурі національної економіки (структурні зрушення), які проявляються у формуванні новітніх інноваційних галузей економіки та “відмиранні” технологічно застарілих галузей.

Класичні напрями дослідження структури національної економіки такі:

- 1) галузева структура економіки, тобто пропорції галузей за їхнім внеском у ВВП або галузева структура ВВП;

- 2) технологічна структура економіки, тобто пропорції виробництв з різними рівнями технологічності.

Модель збалансованої галузевої структури національної економіки, характерна для більшості провідних країн світу на початку нинішньої світової кризи, наведена на рис. 1.

У найближче десятиліття XXI ст. прогнозується трансформація ядра галузевої структури національної економіки. Економічна наука поки що не запропонувала моделі “нової” галузевої структури національної економіки.

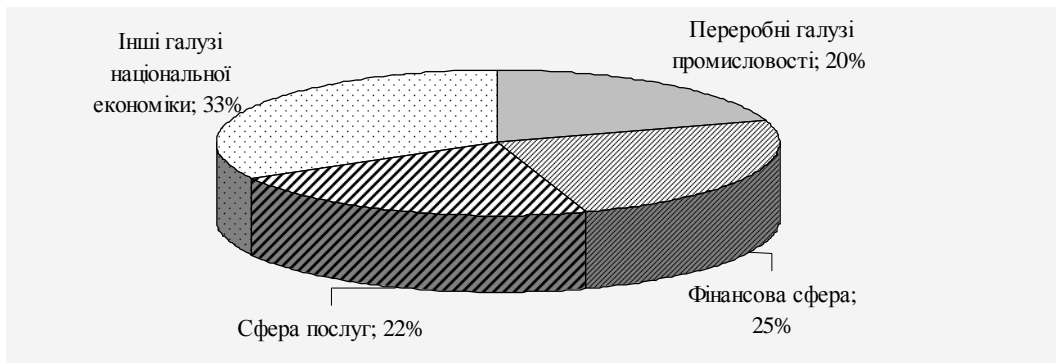

Рис. 1. Модель національної економіки за галузевою структурою

Результати досліджень у країнах ОЕСР у докризовий період такі: незважаючи на високу питому вагу сфери фінансів та сфери послуг у ВВП сучасних розвинених економіках (близько 50 %), переробні галузі промисловості зберігають роль локомотиву економічного розвитку в найближчі двадцять років. Рішення, які прийняли та виконували впродовж 2008–2010 рр. держави – світові лідери (США, країни ЄС, Японія) задля подолання негативних наслідків світової кризи у національних економіках, підтверджують цей висновок.

За визначенням Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) структурно стійкою є така національна економіка країни, в якій галузева структура відповідає технологічній структурі.

Сучасна “типова” стійка національна технологічна структура оцінюється, відповідно до прийнятої Європейським Союзом в 2007 р. класифікації виробничих структур, за технологічною структурою переробної промисловості. Її вигляд такий:

- близько 50 % – сумарна частка високотехнологічних (20 %) та середньотехнологічних (30 %) виробництв;
- приблизно 50 % – сумарна частка низькотехнологічних (30 %) та середньонизькотехнологічних (20 %) виробництв.

Співвідношення цих показників з показниками ядра галузевої структури – це емпіричне правило сталого розвитку економіки: питома вага галузей переробної промисловості повинна становити 1/5 від національної економіки, тоді як в цих галузях 1/5 – частка високотехнологічних виробництв та половина – високотехнологічних та середньовисокотехнологічних виробництв.

Узагальнюючи досліджений матеріал щодо сучасної структури національної економіки, можна сформулювати систему вимог постіндустріального суспільства (табл. 1).

Таблиця 1

Вимоги постіндустріального суспільства до національних економік

№ з/п	Вимога	Рекомендовані (нормативні) значення
1	Галузева структура національної економіки	20 % – переробні галузі промисловості; 25 % – фінансова сфера; 22 % – сфера послуг; 33 % – інші галузі.
2	Технологічна структура національної економіки	20 % – високотехнологічні виробництва; 30 % – середньотехнологічні виробництва; 20 % – середньонизькотехнологічні виробництва; 30 % – низькотехнологічні виробництва.
3	Технологічна структура галузей переробної промисловості (у межах 20 % від структури національної економіки)	50 % – сумарна частка високотехнологічних та середньовисокотехнологічних виробництв, з яких: – 20 % – високотехнологічні; – 30 % – середньовисокотехнологічні. 50 % – сумарна частка середньонизькотехнологічних та низькотехнологічних виробництв.

Національну економіку України можна охарактеризувати такими рисами: технічна та технологічна відсталість, значний фізичний та моральний знос основних фондів, низький рівень використання виробничих потужностей, висока матеріало-, енерго- та ресурсоемність, відсутність або низький рівень інноваційної діяльності.

Відсутність прогресу в освоєнні та впровадженні новітніх технологій заважали підвищенню конкурентоспроможності промисловості, що певною мірою спричинило глибоку структурну кризу та спад виробництва. За часи незалежності України найбільш технологічно деградували великі високотехнологічні комплекси (авіабудування, електронна промисловість, радіоелектроніка, верстатобудування, приладобудування тощо), потенціал яких мав би стати підґрунтям економічного розвитку країни.

Галузева структура економіки України у 2001 – 2009 рр. наведена в табл. 2.

Таблиця 2

Галузева структура економіки України за 2001 – 2009 рр., % до ВВП *

Види економічної діяльності	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	16,05	14,62	11,89	11,70	10,24	8,42	7,22	7,57	7,76
Рибальство, рибництво	-	0,06	0,05	0,04	0,04	0,03	0,02	0,02	0,03
Промисловість	30,19	30,73	29,79	27,98	30,30	30,81	30,20	28,80	25,30
Будівництво	3,98	3,80	4,20	4,54	4,13	4,35	4,64	3,39	2,54
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	12,23	12,22	12,93	12,90	14,15	14,08	14,50	15,25	15,34
Діяльність готелів та ресторанів	-	0,65	0,66	0,72	0,60	1,11	1,04	1,13	0,95
Діяльність транспорту та зв'язку	13,41	13,68	14,35	13,41	11,98	11,51	10,67	10,12	11,45
Фінансова діяльність	-	3,08	3,83	6,68	4,99	5,21	6,45	8,01	7,87
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-	7,44	6,91	7,39	7,71	7,98	9,70	9,92	11,28
Державне управління	-	4,37	4,17	4,43	5,17	5,38	5,10	5,23	5,54
Освіта	4,86	5,38	5,64	5,11	5,27	5,39	5,01	5,06	5,81
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3,28	3,66	3,74	3,44	3,53	3,64	3,43	3,39	4,08
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	-	1,86	1,85	1,66	1,88	2,11	2,03	2,12	2,04
Загалом в економіці	100	100	100	100	100	100	100	100	100

* Складено та розраховано автором за даними [12]

За 2001 – 2009 рр. відбулись певні структурні зміни в національній економіці країни. Так, за період дослідження реальний сектор економіки загалом скоротився майже у 1,5 раза, переважно за рахунок сільського господарства, питома вага якого зменшилась більш ніж удвічі (з 16,05 % до 7,76 %), та промисловості – на 5 % в.п. (з 30,19 % до 25,30 %). Серед галузей, які належать до сфери послуг, знизилась частка будівництва (з 3,98 % до 2,54 %), транспорту та зв'язку (з 13,41 % до 11,45 %), тоді як зросли частки: торгівлі (з 12,23 % до 15,34 %), операцій з нерухомістю (з 7,44 % до 11,28 %) та надання комунальних та індивідуальних послуг (з 1,86 % до 2,04 %).

За період дослідження такий вид економічної діяльності як фінансова діяльність, що є основою фінансової сфери, збільшив питому вагу більш ніж у 2,5 раза (з 3,08 % до 7,87 %). Таке зростання може свідчити про поступове становлення фінансового ринку та активний розвиток фінансових послуг у країні.

На підставі даних табл. 2 можна сформувати структуру національної економіки за основними сферами (рис. 2).

Порівнюючи структуру економіки України за 2002, 2007 та 2009 р. з моделлю національної економіки, можна зробити висновок, що в Україні загальна питома вага переробної галузі промисловості загалом відповідає показнику ядра збалансованої структури (20 %). Однак необхідно враховувати, що внутрішньогалузева структура переробної промисловості України має “перекіс” у бік важкої промисловості – чорної металургії та паливно-енергетичного комплексу. Протягом 1990–2009 рр. питома вага машинобудування, що є основою високо- та середньотехнологічних галузей, у структурі промислового виробництва знизилась майже у три рази: з 31 % до 10,6 % [13, с. 108], тоді як металургії, що є сировинною та середньонизькотехнологічною галуззю, збільшилась у 1,5 раза: з 11 % до 17,5 % [13, с. 108].

Провідні країни світу пов’язують майбутнє економічне зростання з NBIC-конвергенціями (нанотехнологіями, біотехнологіями, інформаційними технологіями, когнітивною наукою), економічне зростання України все ще залежить від кам’яновугільних та залізорудних пластів Донбасу та Криворіжжя. Такі бази стимулюють сировинну спрямованість розвитку національної економіки України та підвищують залежність від динаміки цін на світових сировинних ринках (металургійної та хімічної продукції, зерна, соняшнику тощо).

Економіка України не має запасу у технологічній структурі сталого розвитку. Структура національної економіки України не відповідає критерію стійкості технологічної структури національної економіки саме в “технологічній” частині. Частка високотехнологічних виробництв становить близько 5 % (в 4 рази менше), сумарна частка високотехнологічних та середньовисокотехнологічних виробництв – близько 25 % (в 2 рази менше).

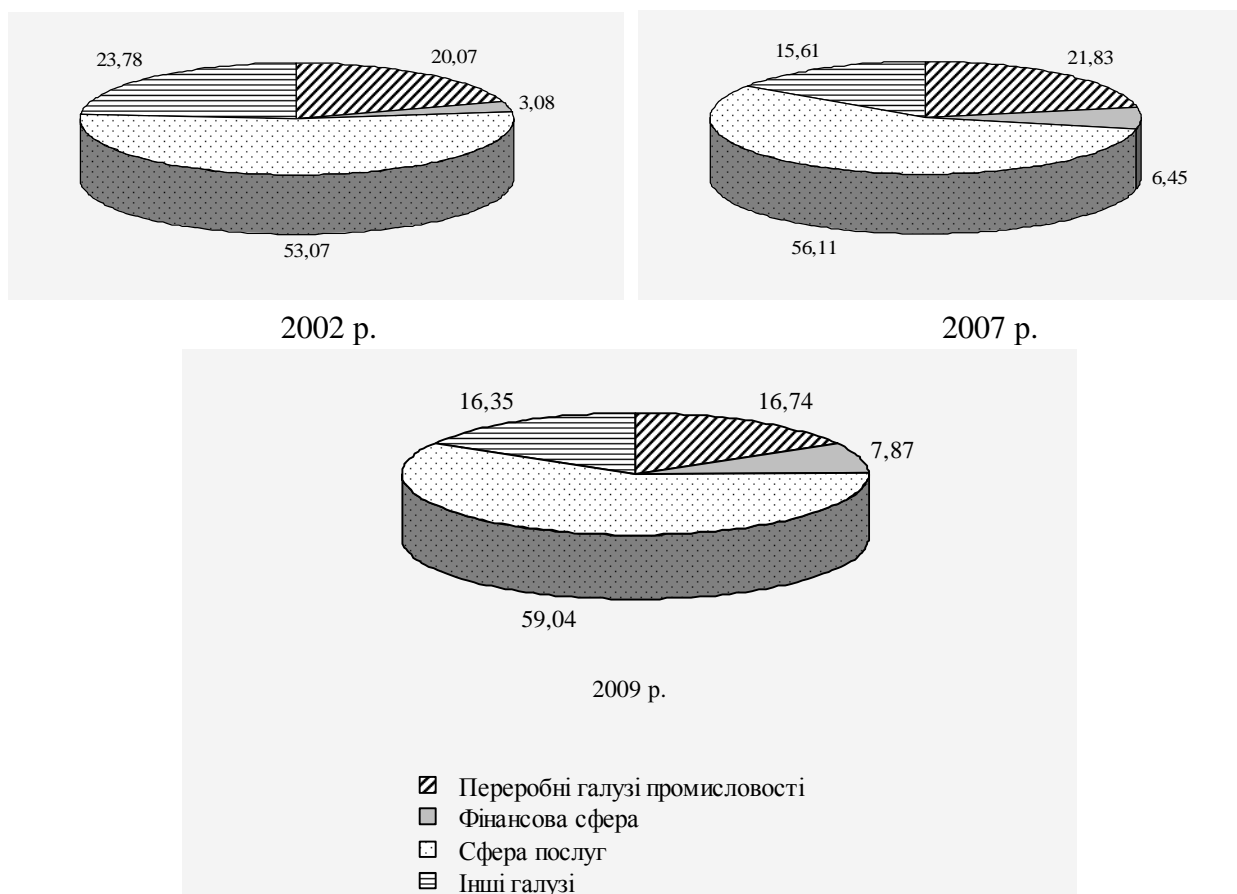

Рис. 2. Структура національної економіки України за основними сферами у 2002, 2007 та 2009 р., у %

Серед галузей національної економіки, які належать до високотехнологічних виробництв, в Україні розвиваються такі:

– високотехнологічні: мікробіологічна промисловість та виробництво медичної техніки, питома вага яких не перевищує 1 % у структурі національної економіки;

– середньовисокотехнологічні: електротехнічна промисловість, верстатобудівна та інструментальна промисловість, приладобудування, виробництво побутових приладів і машин, авіаційна та космічна промисловість, хіміко-фармацевтична та поліграфічна промисловість, питома вага яких в структурі національної економіки – 5 %.

Ступінь зносу основних засобів виробництва загалом в Україні у 2009 р. перевищував 60 %. Найвищий рівень зносу: в промисловості – 61,8 % (переробна промисловість – 64,9 %) та на транспорті – 83,9 % [14, с. 84], що є основним чинником депресивного стану економіки. Причому спостерігається тенденція до щорічного зростання рівня зносу основних фондів: за 2000–2009 рр. – у 1,4 раза.

Досліджуючи вплив технологічних та галузевих структурних зрушень на економічне зростання України, ми встановили, що економічне зростання країни 2000–2004 рр. було забезпечено видами економічної діяльності, в яких спостерігався швидкий обіг капіталу (металургія, хімічна промисловість, добувна промисловість, харчова промисловість) та значну роль відігравав капітал, зокрема іноземних інвесторів, які технологічно переозброювали ці види виробництва. Однак економічне зростання, яке ґрунтується на цих видах економічної діяльності, не має довгострокового характеру.

Підсумовуючи дослідження структури національної економіки України за галузями та технологічним рівнем відповідно до вимог постіндустріального суспільства, зазначимо:

1) щодо галузевої структури економіки країни: дотримано вимоги лише щодо питомої ваги переробних галузей промисловості (20 %) з тенденцією щорічного зниження загалом в економіці, тоді як питома вага інших галузей економіки та їхнє співвідношення в економіці не відповідає вимогам;

2) щодо технологічної структури: в економіці країни переважають середньонизькотехнологічні та низькотехнологічні виробництва.

Щоб увійти до кола розвинених країн світу, Україна має подолати технологічне відставання і розрив у рівні розвитку з іншими країнами та створювати передумови для наближення пріоритетних галузей до “економіки знань”. На наш погляд, адаптуючи національну економіку України до вимог постіндустріального суспільства, треба враховувати особливі риси країни (забезпеченість природними та мінерально-сировинними ресурсами, кліматичні умови, рівень освіченості населення та кваліфікованості працівників). Враховуючі зазначені особливості, необхідно нарощувати технологічний рівень, а не розвивати всі капіталоємні галузі, ступінь зносу основних виробничих фондів (енергетика, металургія, транспорт, сільське господарство) в яких є надзвичайно високим [1, с. 8].

Провідний вчений країни А. А. Чухно [7, с.6] стверджує, що Україна будує економічну політику виключно на ринковій теорії, і при цьому зовсім не враховує об’єктивного процесу становлення нового технологічного способу виробництва. Підтримуючи таку думку, С. Кораблін [15] наголошує, що, прагнучи вийти на рівень економічного розвитку провідних країн світу, не враховують відсутності інституційного та виробничого середовища, яке б дало змогу використовувати монетарні інструменти з ефективністю індустріальних країн. Це призвело до того, що ринкові перетворення були обмежені реформуванням виробничих відносин (приватизацією, роздержавленням, демонополізацією), а науково-технологічне вдосконалення виробництва, зміни структури економіки залишилися поза увагою, хоча без них неможливий успішний розвиток країни.

Під час трансформації національної економіки на шляху до постіндустріального розвитку можуть виникнути як цивілізаційні, так й внутрішні, економічні загрози для України. Так, Н. Тарнавська [5, с.5] серед усієї сукупності загроз виділяє істотні для національної економіки України:

1) цивілізаційні загрози, які виникають через “системний відрив” від провідних країн світу: низька здатність економіки до продукування та абсорбції інновацій; все більша несумісність технологій; структурна криза; інституційна несумісність;

2) внутрішні, економічні загрози: низька конкурентоспроможність продукції, суб’єктів господарювання, окремих галузей і національної економіки.

Структурно перебудувати національну економіку треба відповідно до галузевого, технологічного, інноваційного та інвестиційного розвитку. Змінити галузеву структуру економіки ефективніше через технологічні структурні зміни в переробній промисловості, що набуло форми процесу дифузії високих та середньовисоких технологій та “відмирання” застарілих.

Декларуючи на національному рівні інноваційно-інвестиційний розвиток економіки України, стратегічним завданням якого є модернізація національної економіки відповідно до вимог сьогодення, Президент України В. Ф. Янукович та Уряд країни не розробили сучасної моделі національної економіки, не визначили шляхів та інструментарію задля її формування та здійснення необхідних реформ. Лише на 7-й щорічній зустрічі в м. Ялта “Україна та Світ: переосмислення перспектив” Б. Колесніков визначив три узагальнені напрями, за якими планується модернізувати національну економіку:

- перший напрям – розвиток ділової інфраструктури на сході України, що передбачає модернізацію аеропортів та будівництво нових злітно-посадкових смуг з високою пропускнуною спроможністю, а також будівництво виставкових центрів та конгрес-центрів світового рівня;

- другий напрям – розвиток сільського господарства в Центральній Україні; завдяки створенню стимулів економічного характеру обсяги вирощування зернових мають збільшитись практично вдвічі (до 100 млн т на рік);

- третій напрям – розвиток туристичної інфраструктури в Західній Україні та Криму [16].

Порівнявши окреслені напрями модернізації економіки України з моделлю постіндустріальної економіки, доходимо висновку, що ці плани не спрямовані на розвиток національних високотехнологічних та середньовисокотехнологічних галузей. Для модернізації сільського господарства й сфери послуг (ділової та туристичної інфраструктури) будуть залучатись сучасні світові технології, техніка та матеріали закордонного виробництва, оскільки національна промисловість не може забезпечити цей процес конкурентоспроможною технікою відповідного технологічного рівня та матеріалами.

На засіданні Уряду країни, яке відбулося 02 лютого 2011 р., Прем’єр-міністр М.Я. Азаров разом з міністром економічного розвитку і торгівлі України А. Ключевим висловили лише загальні думки щодо проекту Програми інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні на період 2011 – 2015 рр. [17]. Ця програма має визначати розвиток економіки країни на середньострокову перспективу і водночас закласти основу принципових структурних змін в економіці. Основні тези керівництва Уряду України такі:

- 1) основними цілями програми є загальна модернізація економіки; збільшення частки високотехнологічних виробництв (V–VI технологічних укладів); створення високопродуктивних робочих місць із високим рівнем оплати праці; підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках; зменшення вразливості економіки України до зовнішніх негативних чинників;

- 2) базовими ресурсами визначено інвестиційні та науково-технічні, використання яких дасть можливість створити “точки росту”, які стануть основою для розвитку високотехнологічних галузей і для регіонального розвитку;

- 3) інвестиційним ресурсом модернізації національної економіки є власні кошти компаній (підприємств, організацій різних форм власності й розмірів) та залучені кошти приватних інвесторів, зокрема банківські кредити, ресурси міжнародних фінансових організацій, для припливу яких здійснюється державна підтримка. За прогнозами урядовців, у 2011 р. будуть додатково залучені 100 млрд. грн. інвестицій, що забезпечить додатковий приріст ВВП на 1,5–2,5 % до прогнозованого (4,5 % [18]);

- 4) наближення структури промисловості України до структури розвинених країн Європи й світу, що значно підвищить її конкурентоспроможність. Середньорічні темпи приросту промислового виробництва в 2011–2012 рр. прогнозуються на рівні 7–8 %, а в 2013–2015 рр. – 9–10 %;

- 5) загальнонаціональними пріоритетами програми модернізації є:

– енергетика, підвищення енергоефективності та енергозбереження, оскільки показник енергоємності ВВП України є одним з найвищих у світі (в 2,5 рази вище за середній рівень енергоємності ВВП у розвинених країнах);

– машинобудування, загальна частка якого в загальній структурі промисловості країни до 2015 р. повинна збільшитися до 20 %;

– агропромисловий комплекс, розвиток інфраструктури та житлове будівництво, медицина та інформаційні технології.

Заплановані структурні зрушення в економіці України можна забезпечити за умов спільної фінансової підтримки з боку держави, суб'єктів господарювання та приватних інвесторів, особливо іноземних. Так, вже на 2011 р. міністерство економіки України разом з центральними та місцевими органами виконавчої влади запланувало реалізувати 163 інвестиційні проекти інноваційного характеру на суму 368 млрд. грн. Галузева структура інвестиційних проектів за рівнем фінансування має такий вигляд:

– 50 % від загальної вартості – на проекти з розвитку паливно-енергетичного комплексу (електроенергетику – модернізацію ТЕС, будівництво нових атомних енергоблоків, використання альтернативних джерел енергії та розвиток електромереж; реконструкцію нафто- та газотранспортної системи);

– 16 % – проекти з розвитку інфраструктури (будівництва та реконструкції автодоріг загальнодержавного значення, зокрема в межах міжнародних транспортних коридорів, морських портів, міжнародних аеропортів та вокзалів, розвитку залізниці, створення інфраструктурних об'єктів за програмою “Євро-2012”, модернізації об'єктів житлово-комунального господарства, житлового будівництва, поліпшення стану водних об'єктів та систем водопостачання);

– понад 12 % – проекти для розвитку та реконструкції підприємств металургії (ПАТ “Запоріжсталь”, ПАТ “Донецький металургійний завод”, “Азовсталь”, Металургійний комбінат ім. Ілліча), хімічної промисловості, вугледобування, видобування нафти і газу;

– 9 % – національні проекти соціальної спрямованості (“Якісна вода”, “Відкритий світ”, “Олімпійська надія – 2022” та “Нове життя”);

– лише 5 % – проекти з розвитку машинобудування;

– 4,7 % – національні проекти з житлового будівництва та комунального господарства (“Доступне житло” і “Чисте місто”);

– близько 3 % – національні проекти для сільського господарства (“Зерно України”, “Сучасне тваринництво”), які передбачають створення нових та модернізацію діючих потужностей з виробництва, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції, оновлення парку сільськогосподарської техніки, будівництва тваринницьких комплексів, збільшення експортного потенціалу й підвищення конкурентоспроможності галузі тощо.

Порівнюючи визначені пріоритетні галузі національної економіки на 2011 – 2015 рр. з відібраними національними проектами та обсягом їхнього фінансування на 2011 р., зауважимо, що високотехнологічні виробництва (V–VI технологічних укладів) та виробництва середньо- та високотехнологічної продукції залишаються поза увагою держави. Така ситуація не є новою для економіки країни, оскільки вже впродовж десятиліть декларовані цілі та завдання розходяться з реальними реформами та заходами з боку держави. Відповідно, не йдеться про початок позитивних зрушень у національній економіці України, розвиток високотехнологічних виробництв та створення високопродуктивних робочих місць із високим рівнем оплати праці.

Відповідно, в Україні, незважаючи на величезні втрати, існують об'єктивні передумови для розвитку високотехнологічних виробництв (літакобудування, ракетно-космічна галузь, суднобудування, технології з розроблення нових матеріалів, біотехнології, електрозварювання тощо), залучення в цю сферу значних інвестицій, зокрема іноземних [3, с. 67].

Однак 3 % від загальної вартості національних проектів (11,04 млрд. грн.) навряд чи вистачить для розвитку середньо- та високотехнологічних виробництв машинобудування, стратегічний статус яких Уряд країни закріпив раніше (26.01.2011 р.) [17]:

- налагодження серійного виробництва літаків АН – 140 та АН – 148-100;
- розроблення та серійне виробництво турбореактивного двоконтурного двигуна АІ-28 для перспективних модифікацій літаків;
- сільгоспмашинобудування: технічне переоснащення тракторного виробництва на Виробничому об'єднанні “Південмаш ім. Макарова”.

Висновки

За результатами дослідження можна зробити такі висновки:

1) в національній економіці України існує висока потреба в структурних змінах (зрушеннях). Цей висновок для економічної науки України не є новим; провідні вітчизняні вчені вже довгий час (із середини 90-х рр. ХХ ст.) рекомендують уряду країни здійснювати (впроваджувати) необхідні реформи та державне управління для формування структури національної економіки “постіндустріального” типу, що характерно для розвинених країн світу. Запровадження таких змін є базисом для довгострокового економічного розвитку;

2) оцінка “потенційної” динаміки галузевих та технологічних структурних змін (зрушень) дає можливість визначити місце національної економіки відповідно до “оптимальної” структури світової економіки, розробити необхідні для збереження перспективи розвитку рішень в сфері державного управління, особливо в інвестиційній діяльності;

3) структурна трансформація національної економіки України та її перехід на новий рівень технологічного розвитку відбувається поступово й, відповідно, може розтягнутись у часі на довгостроковий період.

Перспективи подальших досліджень

Отримані в ході аналізу результати щодо невідповідності структури національної економіки України за галузевою та технологічною ознаками моделі збалансованої економіки постіндустріального суспільства будуть основою подальших досліджень, спрямованих на формування збалансованої структури економіки для забезпечення випереджувального економічного розвитку країни.

1. Геєць В. М., Семиноженко В. П. *Інноваційні перспективи України: моногр.* – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
2. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.president.gov.ua – Офіційне представництво Президента України.
3. *Перехідна економіка: підручн.* / В. М. Геєць, Е. Г. Панченко, Е. М. Лібанова та ін.; за ред. В. М. Геєця. – К.: Вища школа, 2003. – 591 с.
4. *Технологічна модернізація промисловості України.* – К.: *Ін-т економіки та прог.*, 2008.
5. Тарнавська Н. *Новітні прояви конкуренції в суспільстві, яке базується на знаннях* // *Економіка України.* – 2008. – № 2. – С. 4–16.
6. Федулова Л. І. *Технологічний розвиток економіки України.* – К.: *Ін-т економіки та прог.*, 2006.
7. Чухно А. *Інституціоналізм: теорія, методологія, значення* // *Економіка України.* – 2008. – № 7. – С. 4–12.
8. Белл Д. *Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования.* – М.: Academia, 1999.
9. Коломицева О. В. *Напрями подальшої трансформації національної економіки в умовах глобалізаційних викликів* // *Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки.* – Вип. 22. – С. 160 – 164.
10. *The International Institute for Management Development* [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.imd.ch.
11. *World Economic Forum* [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.weforum.org.
12. *Національні рахунки України за 2001 – 2009 рр.: Статистичні бюлетені* / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: *Державний комітет статистики України.*
13. *Статистичний щорічник України за 2009 рік* / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: *Консультант*, 2010. – 567 с.
14. *Регіони України – 2010 р.: Статистичний збірник* / за ред. О. Г. Осауленка. – К.: *Консультант*, 2010. – Т.1. – 368 с.
15. Кораблін С. *Курсові міражи* // *Дзеркало тижня.* – 2009. – № 46 (774). – С. 6.
16. Колесніков Б. *Модернізація України проводиться за трьома напрямками* [Електронний ресурс] // Режим доступу: yes-ukraine.org – YES. *The 7th Yalta Annual meeting: Ukraine and the World: Re-Thinking and*

Moving On. 17. Доповіді Прем'єр-міністра України М. Азарова та Першого віце-прем'єр-міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України А. Клюєва щодо проекту Програми інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні на засіданні Кабінету Міністрів 2 лютого 2011 року [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.kmi.gov.ua – Урядовий портал. 18. Макро-економічні показники на 2011 рік [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.me.gov.ua – Міністерство економічного розвитку і торгівлі України.

УДК 502.5:303.732.4

Ю.І. Соха

Львівський коледж архітектури, будівництва та дизайну

ПРИНЦИПИ СТАЛОГО РАЗВИТКУ І ПРОБЛЕМА ПРИРОДНО-ТЕХНОГЕННОЇ БЕЗПЕКИ

© Соха Ю.І., 2011

Визначення базових принципів сталого розвитку у контексті вирішення проблем природно-техногенної безпеки допоможе мінімізувати вплив еколого-економічних ризиків на соціально-економічний розвиток, сформуванню науково обґрунтовану стратегію захисту суспільства і природи від природно-техногенних катастроф.

Ключові слова: сталий розвиток, економіка, безпека, ризик, збитки.

Determination of the basic principles of sustainable development in addressing the problems of the natural technological security will minimize the impact of environmental and economic risks on the socio-economic development, form a scientifically based strategy for the protection of society and nature of natural disasters.

Keywords: sustainable development, economy, safety, risk, loss.

Постановка проблеми

Тенденція до постійного зростання кількості катастроф природного і техногенного характеру та їхніх масштабів, що зумовлює все більш негативний вплив на соціально-економічний розвиток держав, на початку XXI століття досягла такого розмаху, що це почало помітно позначатися на безпеці держав та їхнього населення. У зв'язку з цим сьогодні проблема захисту населення і територій від катастроф різного характеру є дуже актуальною і заторкує фундаментальні основи національної безпеки.

На початку XXI століття глобальні загрози набули комплексного характеру, який проявляється у:

- взаємозалежності природних, техногенних, політичних, економічних, соціальних, екологічних і науково-технічних ризиків;
- масштабах надзвичайних ситуацій;
- загостренні старих і появі нових нетрадиційних видів небезпек.

Комплексний характер сучасних загроз, їхній глобальний характер вимагають нових підходів до забезпечення країн і регіонів, з чим пов'язані інтеграційні процеси в сфері забезпечення безпеки населення. Більшість держав світу розглядає цю проблему сьогодні як важливий елемент забезпечення національної безпеки

Потреба у вирішенні цієї проблеми зумовила пошук такого шляху цивілізаційного розвитку, що, не руйнуючи природної основи, забезпечує людству можливість виживання і подальшого